

z całego przebiegu wielowątkowych negocjacji z Unią Europejską (całość to 31 obszarów), lecz relacje, często bardzo szczegółowe, z obszaru siódmego – „rolnictwo”; z uwagi na proponowane przez Polskę ograniczenia w zakupie nieruchomości, odbierane w Niemczech jako skierowane przeciwko ich obywatelom, więcej uwagi poświęcano także obszarowi czwartemu negocjacji – „swobody przepływ kapitału”.

Zauważa się, że śledząc relacje prasy niemieckiej w postępkach w rokowaniach Polski w sprawie przystąpienia do UE można odnieść wrażenie, że ujawnia się w tym względzie tylko kwestia rolników – warunki sprzedaży ziemi obcokrajowcom, wysokość bezpośrednich dopłat do rolnictwa; pomijano w relacjach polską rzeczywistość polityczną, stanowiska różnych partii politycznych, opozycji itp. Obraz ten generuje obraz Polski jako kraju rolniczego, producenta produktów spożywczych, którego mieszkańcy są przede wszystkim rolnikami.

Prezentowana książka zasługuje na uwagę ze względu na zamieszczenie w aneksie wielu dokumentów dotyczących polskiej drogi do Unii Europejskiej. Wśród nich znajdują się: 1. Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie między Rzeczypospolitą Polską, z jednej strony, a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi – z drugiej strony, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r.; 2. Protokoły i Deklaracje wiążące się z Układem Europejskim; 3. Wymiana listów między Europejską Wspólnotą Gospodarczą i Polską.

Integralną część studium poznawczego stanowi zestawienie bibliograficzne; wskazano w nim podstawowe źródła, materiały oraz literaturę przedmiotu odbijającą istotę prezentowanego problemu. Literatura jest starannie dobrana i wykorzystana w prezentacji poszczególnych kwestii poznawczych; nierzadko Autorzy studium powołują się na ustalenia zawarte w literaturze przedmiotu, jako warstwę wiedzy interpretacyjnej.

Prezentowana książka jest opracowaniem w istotnej mierze wzbogacającym wiedzę o dążeniach i działaniach Polski zmierzających do związania się z Unią Europejską. Koresponduje z wieloma opracowaniami ukazującymi miejsce Polski w Europie. Jej wartość polega przede wszystkim na ukazaniu stosunku Niemiec do spraw polskich, do aspiracji i dążenia Polaków zorientowanych na umacnianie więzów kulturowych i cywilizacyjnych

z Europą. Istotne są w tym względzie zbiorowa pamięć o wzajemnych relacjach, zależnościach, oddziaływaniach. W analizie poznawczej wskazuje się, że siła mitów i stereotypów jest wciąż znacząca; wiele kwestii jest świadomie zapomniane, czy też nieprzypominane w nowych realiach polityki międzynarodowej. Wskazuje się, że mimo akceptacji integracji Polski z Unią Europejską przez Niemcy jako strzeżenia własnych interesów w wymiarze przyszłościowym, zachowują one duży dystans do spraw polskich; w ujawnianiu polskich interesów europejskich w rzeczywistości podejmuje się istotne, emocjonalne kwestie ujawniające się w relacjach niemiecko-polskich, sygnałami ich są kwestie przestrzenne (nabywanie ziemi), demograficzne (ruchy migracyjne). Z pozycji recepcji prasy niemieckiej Polska jawi się jako kraj zacofania peryferyjnego Europy, którego przeobrażenia wymagają ciągłego nadzoru, uważnej obserwacji prowadzonej przez strukturę Unii Europejskiej.

W analizie poznawczej na uwagę zasługuje też sama idea Unii Europejskiej w kontekście przemian dokonujących się w Europie Środkowej i Wschodniej, a w tym w Polsce. Ujawniają się pytania o rzeczywiste dążenia i aspiracje unijne państw Europy Środkowo-Wschodniej w warunkach przekształceń globalnych i o strategię i taktykę państw Unii Europejskiej, państw zachodnioeuropejskich o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Zauważa się, że w dialogu między stronami oraz w urzeczywistnianiu wyzwań dialogu kryje się niemało sprzeczności.

Prezentowana książka obok warstwy inspirującej do dalszych poszukiwań badawczych pełni istotną rolę swoistego vademecum.

Andrzej Chodubski

Alicja Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie. Z problematyki stosunków rosyjsko-unijnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, ss. 318.

W procesie współczesnych przemian europejskich wyjątkowym podmiotem jest Rosja. Decydują o tym zarówno obiektywne jej wskaźniki: geograficzno-przyrodnicze, demograficzne, gospodarcze, jak i aspiracje, dążenia i możliwości polityczne. Jest to kraj sytuujący się wśród potęg

atomowych świata. Z jednej strony, jest to kraj charakteryzujący się możliwościami samowystarczalności w funkcjonowaniu kulturowym, a w tym społeczno-gospodarczym, z drugiej – jawi się jako mocarstwo dążące do wywierania wpływu na kierunki przemian globalnych. W tej sytuacji ujawniają się pytania: czy należy traktować go jako partnera w stosunkach międzynarodowych, czy też izolować? Pytania te są szczególnie nośne w kształtowaniu nowego ładu europejskiego. Kwestie te stały się przedmiotem analizy poznawczej studium Profesor Alicji Stepien-Kuczyńskiej.

Istotę problemu poznawczego zawarła w czterech rozdziałach książki pt. *Rosja: ku Europie. Z problematyki stosunków rosyjsko-unijnych*. Rozdziały zatytułowała: I. „Federacja Rosyjska – partner Unii Europejskiej”, II. „Dylematy dialogu rosyjsko-unijnego”, III. „Rosja wobec rozszerzenia Unii Europejskiej”, IV. „Stosunki Rosja–WNP. Alternatywa czy dopełnienie dialogu europejskiego?” Rozdziały podzielono na podrzdziały, stanowiące pytania poznawcze; są one czytelne, wyraźnie podkreślają istotę i wagę analizowanych zagadnień.

Wykład podstawowy poprzedzają uwagi refleksyjne dotyczące przemian dokonujących się w ostatnich latach w Rosji oraz Europie oraz ujawniających się w tym względzie zależności, oddziaływań, nadziei i obaw w generowaniu rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej. Uwagi te zawarto we „Wstępie”. Zauważa się tu m.in., iż utrzymująca się od kilku lat pewna przewidywalność rosyjskiej polityki zagranicznej powoduje, że obawy sprzed 15 lat o przyszłość tego kraju stopniowo tracą na aktualności. Także politycy coraz częściej spierają się nie o to, czy współpracować z Rosją, ale w jaki sposób te współpracę układać. Zacieśnienie kontaktów z dużym sąsiadem, jakim jest Federacja Rosyjska, stało się ważne dla Unii Europejskiej, która posiadając niekwestionowany potencjał gospodarczy, potrzebuje gwarancji dla swych interesów na peryferiach. Od kilku lat Rosja jest strategicznym partnerem Unii, choć partnerem niełatwym (s. 5). Zauważa się, że współczesna Rosja to kraj przede wszystkim znacznych potencjalnych możliwości i w dużo mniejszym stopniu możliwości realnych. Wskazując na współczesną otwartość Rosji na świat stawia się pytania: w jakim stopniu Rosja nie swoją przyszłość wiąże z obecnością w Europie? Czy pogłębianie europeizacji Rosji to tym

razem trwały kierunek? Czy polityczne otwarcie na Zachód, dość wytrwale prowadzone przez prezydenta Władimira Putina, nie skończy się w Rosji wraz z jego kadencją?

Zauważa się też, że współczesna Rosja nie stanowi dla wielu krajów pozytywnego przykładu, także dla tych, które przez kilkadziesiąt lat pozostawały z nią w jednej wspólnocie państwowej. Choć Zachód jest dla obywateli tych krajów symbolem normalnego, dostatniego życia, to ich powiązania z Rosją będą w dalszym ciągu znaczące.

Odnosząc się do kwestii rozszerzenia Unii Europejskiej na Wschód, które jest w Rosji przewidywane, stanowi obecnie swoiste wyzwanie zarówno polityczne, jak i gospodarcze. W rozwoju stosunków rosyjsko-unijnych ujawnia się potrzeba wypracowania kierunku porozumień, tworzenia instytucji generujących praktyczny dialog między stronami.

We wstępie wskazano też na zainteresowanie badawcze współczesnymi przemianami ustrojowymi i tożsamością międzynarodową Rosji. Zauważa się, że ujawnia się w tym względzie korzystny obraz; zarówno w Rosji, Polsce i innych państwach świata ukazują się wartościowe opracowania z tego zakresu; z opracowań polskich wymieniono m.in. studia Stanisława Bielenia, Kazimierza Łastawskiego, Macieja Rasia, Marcina Bodio; wartościowe są opracowania Andrzeja Czajowskiego, Jakuba Potulskiego, Andrzeja Stelmacha, powstałe jako rozprawy stanowiące podstawę uzyskania stopni naukowych.

W rozdziale pierwszym podjęto się rozwiązania dwóch podstawowych kwestii: dokąd zmierza Rosja? oraz „gospodarka rosyjska na rozdrożu”. Podkreślono tu, że wybór drogi politycznego i gospodarczego rozwoju przez tak duży i w dalszym ciągu wpływowy kraj w świecie, jakim jest Rosja, ma znaczenie nie tylko dla niej samej, lecz także dla jej partnerów. W rzeczywistości tej szczególną rolę pełni prezydent Władimir Putin. Mimo że jest kreatorem polityki zagranicznej, zmuszony jest uwzględnić skomplikowany układ sił wewnętrznych, balansować między okcydentalistami a zwolennikami popierającymi wschodni, ściślej euroazjatycki kierunek w rosyjskiej polityce; wynika to także z konieczności utrzymania swoistej równowagi między prozachodnio nastawionymi liberałami a popierającymi kierunek wielkomocarstwowy „dierżawnikami”.

Odnosząc się do nowej sytuacji po zlikwidowaniu 8 grudnia 1991 r. Związku Radzieckiego zauważa się, że obecnie Rosja nie ma możliwości silnego oddziaływania na kraje postradzieckie. Większość z nich stara się wpisać w nowy układ globalny i w coraz mniejszym stopniu liczy się ze zdaniem b. centrum. W tej sytuacji konieczna stała się zmiana uprawiania filozofii polityki; ujawniła się konieczność wypracowania nowych reguł i wdrażania mechanizmów preferujących otwartość i zaufanie we wzajemnych stosunkach, a tym samym odejścia od polityki restrykcji ekonomicznych, stosowania sankcji blokowania dostępu do nowych technologii itp.

Z punktu widzenia interesów międzynarodowych Unii Europejskiej istotne jest utrzymanie poprawnych stosunków z Rosją, chociażby ze względu na jej duży potencjał geograficzno-przyrodniczy; w zbliżeniu między podmiotami istotne ogniwo stanowi tworzenie ładu globalnego; wyzwaniem europejskim jest inicjowanie działań na rzecz umacniania wartości europejskich, a w tym istotny jest dialog z Rosją; jednocześnie zauważa się odmienność kulturową, uwarunkowania wynikające z ładu postradzieckiego, które generują odrębność kulturo-cywilizacyjną Rosji. Postrzegając różne uwarunkowania, determinizmy, tendencje rozwoju ładu międzynarodowego zwykle wskazuje się, że Rosja ma możliwość odrodzenia imperializmu bądź włączyć się w nurt przemian i integracji europejskiej (s. 23). Analizując procesy globalizacyjne zwraca się nierzadko uwagę na ich negatywne następstwa, m.in. postrzega się je jako rozpowszechnianie wartości zachodnioeuropejskich na pozostałe regiony świata; wskazuje się ją jako siłę wzmacniającą nierówności w świecie.

W łaździe globalizacyjnym ważne znaczenie przywiązuje się do problemów bezpieczeństwa. Rosja odnosi się z dużą uwagą do tego problemu; dlatego w przyjętej strategii wobec Unii Europejskiej na lata 2000–2010 podkreśliła potrzebę zintensyfikowania prac nad programem bezpieczeństwa europejskiego w ramach istniejącego systemu globalnego; w dokumencie tym położono nacisk na kwestie zapobiegania rozprzestrzeniania się broni jądrowej, przeciwdziałaniu terroryzmowi, kryminalizacji, biznesowi narkotykowemu, nielegalnej migracji (s. 28).

Charakteryzując przemiany gospodarcze do-
starcza się w wykładzie bogatej faktografii, zwięsz-

cza dotyczącej rozwiązań normatywnoprawnych oraz rzeczywistości społeczno-politycznej z nimi związanych; zwraca się uwagę na formę polityki pieniężnej i finansowej państwa przeprowadzenie prywatyzacji, która budzi wciąż duże emocje i kontrowersje; podkreśla się, że dzięki determinacji grupy młodych polityków i ekonomistów udało się wprowadzić zupełnie nowe formy zarządzania gospodarką kraju; w procesie tym ujawniła się dezintegracja oraz sytuacja kryzysowa; doszło do wielkiej katastrofy tysięcy przedsiębiorstw (s. 34); spowodowało też powiększenie dystansu Rosji wobec krajów rozwiniętych; gwałtownie obniżył się poziom życia (s. 40).

Ukazując specyfikę funkcjonowania gospodarki, która znajduje się w stanie kryzysu podkreśla się, że w kraju tym ujawnia się przekonanie, że reformowanie gospodarki rosyjskiej wymaga dobrej współpracy z sąsiadami, ale także jego szczerego uczestnictwa w europejskich projektach gospodarczych i globalnych.

W prezentacji dialogu rosyjsko-unijnego wyodrębniono jako podstawowe kwestie poznawcze zagadnienia: 1. Początki i rozwój współpracy; 2. Rosyjsko-unijne interesy gospodarcze; 3. Rola Rosji w Wymiarze Północnym; 4. Wokół relacji Rosja – Unia Europejska – NATO.

W kształtowaniu stosunków rosyjsko-unijnych i unijno-rosyjskich jako wyzwania współczesnych stosunków międzynarodowych ujawniają się ważne pytania: czy partnerzy podołają oczekiwaniom współpracy zgodnej ze standardami międzynarodowymi? W jakim stopniu Rosja, będąc na etapie poszukiwań własnej tożsamości, jest w stanie przystosować się do europejskich standardów? W jakim stopniu Unia Europejska jest gotowa do zacieśnienia współpracy z Rosją? Zauważa się, że wzajemne oczekiwania wobec partnerów dialogu były i są duże; zwraca się uwagę m.in., że z jednej strony Rosja, aby integrować się z Europą powinna przestrzegać standardów demokratycznych, z drugiej – jednak ujawnia się paradoks, iż pogłębianie demokratyzacji jest możliwe poprzez działania integracyjne (s. 67).

Przypominając ogniwa nawiązywania relacji rosyjsko-unijnych sięga się w wykładzie do stosunków z połowy lat 70., tj. porozumień zawieszonych między Radą Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) a Europejską Wspólnotą Gospodarczą (EWG). W tym czasie obowiązywała wzajemna zasada nieuznawalności obu pod-

miotów. Podpisanie dokumentu o współpracy między obu stronami nastąpiło 9 grudnia 1993 r. W Brukseli ogłoszono „Wspólną deklarację polityczną o partnerstwie i współpracy między Federacją Rosyjską i Unią Europejską”. W dokumencie stwierdzono m.in., że Unia Europejska „popiera politykę reform, jaka ma miejsce obecnie w Rosji” (s. 78). W ślad za pierwszym dokumentem ukazało się wiele innych, wśród których szczególną wymowę ma dokument z 24 czerwca 1994 r. zatytułowany „Układ o partnerstwie i współpracy”; w 11 jego rozdziałach określono podstawowe kierunki współpracy obu stron; większość z nich dotyczyła kwestii gospodarczych. W charakterystyce zaprezentowano jego główne założenia. Pogłębienie „Układu...” przedstawiono 22 października 1999 r. w „Strategii rozwoju stosunków Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską w perspektywie średniookresowej 2000–2010”. We wstępie dokumentu wskazano, „że dokument stanowi logiczne rozwinięcie ogólnej koncepcji polityki zagranicznej Rosji w kierunku zachodnim, wychodzi z obiektywnej potrzeby budowy świata wielobiegunowego, historycznych losów narodów i odpowiedzialności państw Europy za przyszłość kontynentu, wzajemnego dopełniania się ich gospodarek” (s. 93).

Charakteryzując ład gospodarczy między stronami zauważa się, że strona unijna powszechnie zgłasza niezadowolenie z braku otwartości rynku rosyjskiego, niskiego poziomu usług bankowych, ubezpieczeniowych, braku ochrony własności intelektualnej, a także norm w zakresie standaryzacji i certyfikacji towarów i usług, poziomu cel eksportowych i kwot regulowania rynku produkcji alkoholowej w Rosji (s. 101). Nawiazanie rzeczywistości współpracy między stronami wymaga przede wszystkim zbliżenia ustawodawstwa i standardów.

W wykładzie zaprezentowano płaszczyzny współpracy gospodarczej, a zwłaszcza rzeczywistości eksportowej Rosji do krajów unijnych; przy czym podkreśla się problem wypierania niektórych towarów rosyjskich z rynków krajów unijnych, co objaśnia się ich „przestarzałością”.

W kształtowaniu stosunków rosyjsko-unijnych istotną płaszczyznę ma projekt „Wymiar Północny”. Jest to projekt zgłoszony przez premiera Finlandii Paavo Lipponena 15 września 1997 r. dotyczących nowych form współpracy państw Morza Bałtyckiego, który był swoistą odpowie-

dią na tworzenie Wymiaru Południowego Unii Europejskiej skoncentrowanego wokół Morza Śródziemnego. Główny cel programu dotyczy współpracy ekonomicznej i ekologicznej krajów bałtyckich, a w tym: Danii, Estonii, Finlandii, Litwy, Łotwy, Niemiec, Norwegii, Polski, Rosji, Szwecji. W wykładzie dostarcza się wiedzy analitycznej o wyzwaniach i założeniach urzeczywistniania projektu, w konfrontacji z potencjałem gospodarczym państw oraz specyficznymi wyzwaniami ekologicznymi.

Wskazując na uwarunkowania relacji Rosja – Unia Europejska – NATO, podkreśla się ład geopolityczny; istotne jest bezpośrednie sąsiedztwo podmiotów ładu międzynarodowego; zwraca się uwagę, że po rozszerzeniu UE i NATO kraje unijne graniczą z obszarem WNP, na którym krzyżują się od kilkunastu lat interesy Rosji, Stanów Zjednoczonych, UE, a także innych podmiotów polityki międzynarodowej. Rosja traktuje ten obszar jako „bliską zagranicę” i przestrzeń najbardziej widocznych swoich wpływów. Każda próba zewnętrznej ingerencji wywołuje zaniepokojenie wpływowych lobby rosyjskich nie tylko wojskowych, ale także gospodarczych (s. 135).

W refleksji ogólnej na temat polityki Rosji wobec UE i kształtowania jej działalności w zakresie bezpieczeństwa stwierdza się, że w ostatnim czasie uległa ona zasadniczej zmianie. W okresie Jelcyńskim istniało przekonanie o możliwości wbicia klina między UE i NATO; uważano bowiem, iż integracja europejska, wzmocnienie siły UE, tworzenie Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i obrony będzie stanowić przeciwwagę dla uniwersalizmu amerykańskiego. Ten kierunek dominował w polityce rosyjskiej do końca lat dziewięćdziesiątych. Wydarzenia 11 września 2001 r. stworzyły nowe okoliczności zbliżenia rosyjsko-amerykańskiego. Działania podjęte przez prezydenta Putina rozszerzyły pole manewru dla polityki rosyjskiej, zapewniając jej wielokierunkowość, zaś proeuropejskość w polityce Rosji stała się bardziej wyrazista. Celem strategicznym tej polityki ma być udział Federacji Rosyjskiej w budowie systemu bezpieczeństwa europejskiego. Dialog rosyjsko-unijny w szeroko rozumianej płaszczyźnie bezpieczeństwa wymaga nie tylko konsensusu partnerów, ale i większej aktywności. W Rosji, jak i w Unii Europejskiej czynnik wewnętrzny będzie odgrywał w podję-

mowanych działaniach nie mniejszą rolę niż stosunki z partnerami zewnętrznymi (s. 156).

W rozdziale trzecim prezentując stanowisko Rosji wobec rozszerzenia Unii Europejskiej postawiono jako zasadnicze kwestie poznawcze zagadnienia: 1. Rozszerzenie Unii Europejskiej szansą czy zagrożeniem dla Rosji?; 2. Rosyjsko-unijne interesy gospodarcze w kontekście rozszerzenia UE; 3. Rozszerzenie Unii Europejskiej na wschód a stosunki polsko-rosyjskie; 4. Obwód Kaliningradzki a rozszerzenie Unii Europejskiej.

Prezentując analitycznie problem i odwołując się do badania opinii publicznej, przypomina się, że pozytywne uczucia dla Europy jako kontynentu ujawnia ok. 80% badanej populacji rosyjskiej, a tylko ok. 14% prezentuje negatywne stanowisko. Pozytywne postrzeżenie Francji ujawnia ok. 74%, wobec Niemiec – 62%, gdy wobec USA jedynie 24%, prawie 60% wyraża pozytywny stosunek do UE, tylko co piąty respondent określał raczej negatywny stosunek do przemian europejskich; 23% opowiada się za współpracą wojskowo-techniczną, podobne poparcie deklaruje dla współpracy na froncie walki z międzynarodowym terroryzmem; jedynie 6% podkreśla rolę wzajemnej współpracy w dziedzinie kultury (s. 161).

Objaśniając wskaźniki dotyczące sfery kultury podkreśla się powszechne postrzeżenie odmienności kulturowej wschodniej i zachodniej części kontynentu; w tej sytuacji stawia się pytania czy Rosja powinna być mierzona inną miarą, niż pozostałe państwa Europy, do jakiego stopnia należy uznawać rosyjską specyfikę? W ślad za tym komentatorzy rosyjscy zwracają uwagę, że kraj powinien dokonać wyboru; albo chce być razem z krajami bogatymi, rozwiniętymi i przestrzegać standardów demokracji, jakie w nich obowiązują, albo skazać siebie na degradację i autorytaryzm.

W relacjach rosyjsko-ukraińskich, a w tym w kontekście perspektyw rozwoju Rosji ujawnia się optymistyczny ogląd dalszego rozwoju, prezentowany przez społeczeństwo rosyjskie. Na pytanie o przyszłość państwa w perspektywie 15–20 lat, mniej więcej trzecia część obywateli przewiduje, że zajmie ono miejsce pośród 10–15 najbardziej rozwiniętych i wpływowych politycznie struktur organizacji politycznych świata. Podobna liczba respondentów jest przekonana, że Rosja stanie się supermocarstwem porównywalnym z b. ZSRR, ok. 16% twierdzi, że potencjał

Rosji i znaczenie polityczne będzie w tym okresie mogło być porównywalne ze Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską. Obywatele Rosji postrzegają Unię przede wszystkim jako organizację o charakterze gospodarczym, z którą współpraca Rosji jest potrzebna; obecnie prawie co drugi obywatel uważa, że kwestie ekonomiczne są przyczyną tego, że ich państwo nie może zająć godnego miejsca wśród krajów wysoko rozwiniętych; rzeczywistość tę odnosi się też do niestabilności politycznej, braku jedności narodowej, konfliktów narodowościowych w państwie (s. 162).

W ocenie działań międzynarodowych Rosji, zwłaszcza związanych z rzeczywistością unijną zauważa się, że do końca lat 90. Rosja kładła nacisk na stosunki bilateralne i w związku z tym porównywała swój potencjał do każdego z tych rajów. Obecnie staje się konieczne nawiązywanie kontaktów ze wspólnotą unijną; stosunki te powodują, że kontakty odbywają kosztem ładu bilateralnego.

Interesujący aspekt poznawczy w studium zajmują stosunki polsko-rosyjskie, które postrzega się w wymiarze przemian ustrojowych, racji międzynarodowych oraz uwarunkowań unijnych; w stosunkach tych wielce znaczące były działania Polski na rzecz powiązań z instytucjami zachodnioeuropejskimi; zauważono, zwłaszcza w komentarzach prasowych w Polsce, iż przemiany w polskiej polityce międzynarodowej nie znajdują akceptacji w Rosji (s. 187). Miejsce Polski analizuje się z punktu widzenia założeń Unii Europejskiej, a w tym tzw. polityki wschodniej. W analizie przywołuje się dokumenty kreślące tę politykę; wśród pierwszych z nich wymienia się „Politykę wschodnią UE w perspektywie jej rozszerzenia o państwa Europy Środkowo-Wschodniej” z czerwca 2001 r. Istotne było też znaczenie dokumentu z listopada 2002 r. w sprawie Wymiaru Wschodniego, w którym stwierdzono, że „Polska zawsze dążyła do budowania dobrosąsiedzkich stosunków ze wschodnimi sąsiadami i była rzecznikiem prowadzenia przez UE aktywnej polityki wobec tych krajów. Ma to na celu osiągnięcie na wschodnich rubieżach Unii stabilizacji, bezpieczeństwa i dobrobytu, co jest możliwe poprzez eliminację podziałów między poszerzoną Unią a jej wschodnimi partnerami. Polska zadeklarowała gotowość wniesienia wkładu w kształtowanie polityki Unii wobec jej wschodnich sąsiadów” (s. 188). Dokument odnosi się do

stosunków Polski z Rosją, Ukrainą, Mołdawią i Białorusią, zarazem podkreśla się w nim potrzebę rozwijania kontaktów UE z krajami Kaukazu i Azji Centralnej; akcentuje się nie tylko kwestie gospodarcze, ale również szeroko rozumiany dialog polityczny; wyodrębnia się trzy poziomy dialogu: ponadnarodowy, państwowy, współpracy organizacji pozarządowych. W dokumencie wskazano, że polityka wschodnia UE winna być rozwijana w spójnych szerokich ramach, które umożliwiają nawiązanie indywidualnej współpracy Unii z każdym z krajów bez przesądzania o ich ostatecznej formule.

Dostarczając uporządkowanej wiedzy fakto-graficznej o rozwoju stosunków polsko-rosyjskich w okresie po rozpadzie ZSRR wskazuje się w wykładzie ich uwarunkowania wynikające z wydarzeń w obu krajach, jak i z kontekstu międzynarodowego; jest to czytelnie zaprezentowany ogląd złożonych zjawisk i procesów przemian międzynarodowych, gdzie ścierają się wartości tradycji i wyzwani współczesnych, ścierania się rzeczywistości zmitologizowanej i wyzwań praktyki społeczno-gospodarczej, ścierania się i jednoczesnego łączenia dawnych i nowych wartości międzynarodowych.

W analizie poznawczej interesujący aspekt stanowi prezentacja Obwodu Kaliningradzkiego w kontekście rozszerzenia Unii Europejskiej. Przypomina się, że jest to jeden z najmniejszych 89 podmiotów Federacji Rosyjskiej i jako jedyny pozostaje oddzielony od całości Rosji; obszar niewielki ponad 15 tys. km² zamieszkuje ok. 950 tys. osób, z tego 400 tys. osób w Kaliningradzie; 78% stanowią Rosjanie; jest to społeczność w dużej mierze napływowa; do 1991 r. był to obszar zamknięty dla cudzoziemców; jego stolica oddzielona jest zaledwie 35 km od granicy z Polską, 70 km od litewskiej, a 1289 km od Moskwy. Obwód stał się przedmiotem dużej uwagi w sytuacji kształtowania się nowego ładu europejskiego.

17 stycznia 2001 r. Komisja Europejska opublikowała raport „Unia Europejska a Obwód Kaliningradzki”. Z punktu widzenia Rosji Obwód Kaliningradzki postrzega się jako swoisty papier lakmusowy w kształtowaniu stosunków z rzeczywistością unijną (s. 214). Obwód jest przedmiotem zainteresowania Polski, zwłaszcza w wymiarze rozwoju interesów gospodarczych. W wykładzie wskazano najważniejsze ogniwa tej współpracy.

Na uwagę w poznaniu prezentowanym w książce zasługuje analiza stosunków Rosja – Wspólnota Niepodległych Państw. Wskazuje się w niej na ogniwa łączące i dzielące różne podmioty ładu międzynarodowego. Na pytanie, czy stosunki Rosja – WNP stanowią alternatywę czy dopełnienie dialogu unijnego, opowiada się, że obecny kształt tych stosunków każe doszukiwać się w nich formy pewnego dopełnienia niż alternatywy; wynika to z niskiego w dalszym ciągu poziomu państw Wspólnoty i przewagi procesów dezintegrujących niż integrujących te państwa; Rosja traktuje stosunki z tymi krajami jako instrument dla swoich stosunków z Unią Europejską (s. 240).

W „Zakończeniu” podjęto próbę refleksyjnego, uogólniającego zaprezentowania przemian dokonujących się w ostatnich 15 latach w Rosji oraz jej odniesień do procesu integracji europejskiej przez struktury unijne. W warstwie predyktywnej wskazuje się, że rozwój stosunków unijno-rosyjskich zależeć będzie od sytuacji nie tylko wewnątrz Unii, ale przede wszystkim od sytuacji w Rosji, możliwości dalszej transformacji gospodarczej, dynamizowania gospodarki, a także stabilizacji systemowej; wybór dalszej drogi przez ten kraj jest ważny dla samej Rosji, ale i dla Europy.

Wykład o stosunkach rosyjsko-unijnych wzbogaca „Aneks”, w którym zamieszczono podstawowe dokumenty wyznaczające kształt rozwoju stosunków między stronami; wśród nich zamieszczono „Traktat między Rzeczypospolitą Polską a Federacją Rosyjską o handlu i współpracy gospodarczej” z 25 sierpnia 1993 r. W aneksie zamieszczono też wskaźniki z badań opinii publicznej nt. Obywatele Rosji o polityce zagranicznej UE, pozyskane z bazy danych internetowych.

W ogólnej ocenie należy zauważyć, że książka *Rosja: ku Europie. Z problematyki stosunków rosyjsko-unijnych* Alicji Stępień-Kuczyńskiej wzbogaca w istotnej mierze wiedzę o tożsamości międzynarodowej Rosji; odwołując się do literatury przedmiotu oraz przekazów medialnych odważnie formułuje się w niej oceny dotyczące współczesnej rzeczywistości międzynarodowej w Europie, zwłaszcza związanej z tworzeniem ładu unijnego. Książka ta zasługuje na zajęcie poczesnego miejsca w bibliotece wiedzy rosoznawczej.

Andrzej Chodubski